

Fri vilje. Når en bjørn gør et eller andet, er det ikke svært at udpege de årsagskæder, der er involveret. Men mennesket træffer livet igennem beslutninger, der passer ind i den livshistorie, vi lig talt som fri vilje.

Livshistorien har ordet

AF JESPER HOFFMEYER
Cand.scient., dr.phil.,
emeritus
Biologisk Institut
Københavns Universitet

HVORFOR føler vi mennesker spontant mere for pattedyr og fugle, end vi gør for fisk og krybdyr? Det oplagte svar er, at vi er nærmere beslægtet med pattedyrene, end vi er med fisk og krybdyr. Men det gælder ikke for fuglene, som faktisk står meget tættere på krokodiller og øgler end på os.

Og dog ligner vi på ét bestemt punkt fugle og pattedyr meget mere, end vi ligner nogen andre af naturens skabninger: Både pattedyr og fugle har ligesom vi en egentlig livshistorie, dvs. en række af faser, de må gennemløbe for at lære at begå sig. Og selv om mange krybdyr faktisk er betydelig mere lærenemme, end de fleste nok forestiller sig, så er de dog slet ikke på niveau med fugle og pattedyr på det punkt.

Der gælder her den lidt paradoksale regel, at for at kunne blive klog, dvs. for at kunne lære, må man til en begyndelse være dum og hjælpeløs. Det ser vi selvfølgelig i særlig grad hos spædbarnet, der vel er naturens mest hjælpeløse og umulige skabning. Netop fordi spædbarnet næsten intet kan, er det imidlertid heller ikke låst fast i bestemte kompetencer; i stedet ligger det åbent til at kunne lære næsten hvad som helst. Og intet er måske mere opmuntrende at iagttage i denne verden end små børns iver og nysgerrighed, når de leger og på anden måde prøver at udforske og bemestre deres verden.

Det er vel også netop det, der appellerer til os, når vi ser dyrenes unger. Men at der også mellem dyrene er forskelle er lige så oplagt: Vi behøver blot sammenligne hundehvalpens klodsede bevægelser med kattekillingerens tidligt udviklede motoriske kompetencer. Hundenes adfærd kan modelleres, kattens langt mindre. Men noget af det mest betagende er måske, at dyreunger af vidt forskellige arter kan socialiseres på hinanden, så de trods store forskelle i styrke og reel farlighed fuldstændig ligestiller sig i legens gensidighed. Det vrimer med klip af den slags leg på YouTube, endog af fugle, der leger med kartte.

Det, der især fascinerer os ved den slags situationer, er den overraskende finfølelse, dyr kan udvise over for artsfremmede »legekammerater«. Dyr er som regel umådelig kompe-

Menneskebarnet fødes som en hjælpeløs skabning, men adskiller sig fra andre pattedyr og fra fugle ved at spinde sin egen livshistorie. FOTO: TT NYHETSBYRÅ/SCANPIX

tente til at aflæse kropssprog, dvs. til at tyde de kropslige reaktioner, som for den kyndige afslører vores sindstilstand. Kroppen udstråler – ofte ganske ubevidst og temmelig ukontrollabelt (som når man rødmer) – mængder af tegn, som andre kan bruge til at regne os ud. Og på det punkt er dyrene vore ligemænd, hvis de ikke ligefrem er bedre.

DET, vi genkender hos pattedyrene og fuglene, er altså en individuationsproces. Med individuation mener jeg simpelthen det, at individet »færdiggør« sig selv i en fortsat livshistorie. Hos mennesker fortsætter denne individuation livet igennem om end vel med aftagende radikalitet, jo ældre vi bliver.

Hos de fleste dyr er individuationen begrænset til en kortere periode først i livet, som

når fugle lærer deres artsspecifikke sang. Man kan metaforisk sige, at i begyndelsen står vinduet vidt åbent, dyret åbner sig for sin omverden, men efterhånden lukkes det på klem eller helt i, afhængigt af hvilken art vi snakker om. At vinduet er åbent betyder, at dyret lader sig indrullere i det liv, der foregår i dets omgivelser og tager ved lære af, hvad det oplever. Ligesom hos barnet er det også hos dyrene gensidigheden, der er nøglen til læringen, det er gennem vekselvirkningen med andre individer, at dyret kommer til at forstå sin verden.

Ved at snakke om livshistorie og individuation slipper vi bort fra den tingsliggørelse af selvet, som er så udbredt, som når man for eksempel snakker om selvrealisering. Som om selvet var en slags medfødt ballast, en uforanderlig essens, som man kan opdage

eller prøve at finde frem til. I stedet for denne mærkværdigt statiske opfattelse af selvet vil jeg foreslå, at vi forstår selvet som en proces, som vi bestandig arbejder på livet igennem.

På den måde kan vi også bedre forstå, hvad det er, der skiller »det menneskelige selv« fra »dyrenes selv«. For vi er talende væsner, og allerede helt små børn bruger dette til at vikle sig selv ind i »som-om«-verdener, virtuelle virkeligheder, fortællinger af alle slags. Vi individuerer gennem det virtuelle, det symbolske er alt andet end statisk, for vi redigerer og omstrukturerer den fortløbende. Det er derfor, man undertiden kan blive grebet af en følelse af, at tidligere faser af ens liv foregik i en helt anden verden.

DET er her, viljen kommer ind i billedet. Vores livsfortælling har en dynamisk logik, som gør visse fortsættelser mere ønskværdige end andre. Hver gang vi står over for et valg i den virkelige verden, drejer det sig derfor om at få den virtuelle verdens dynamik til at spille sammen med den virkelige verdens muligheder. Hvis der er en skærende kontrast mellem de to, må vi enten revidere vores livsfortælling, hvilket er ubehageligt, eller også må vi prøve at tromle igennem, som vi nu bedst kan. Det kunne lyde som et frit valg, men er det det?

Frihed er et dyrt ord, og i naturvidenskab bryder vi os ikke meget om det, for hvordan skulle egentlig frihed, dvs. total ubundethed kunne opstå? Intet i denne verden er totalt ubundet af andet (undtagen måske Big Bang).

Men lad os dreje det en smule. Når en bjørn eller en hund gør noget, er det sjældent vanskeligt at udpege de årsagskæder, der er involveret. Ingen egentlig fri vilje her. Men fordi menneskers individuation er indlejret i en virtuel verden, stiller valget sig anderledes for os. Den symbolske verden er jo langt mere åben og fri end den relativt naturlovsbundne verden, dyrene lever i.

Gennem den uhyre mængde af valg, vi har truffet gennem livet, har vi konstrueret en fortælling, der i enhver forstand er vores egen. Hver gang en beslutning er truffet i vores sinds dyb, er det denne historie, der er på færde. Det føles ærlig talt som fri vilje. Afgørelsen er ikke truffet af et fiktivt »her-og-nu« selv. Det er livshistorien, der har talt.